

जाहीरातीचे दर.

सालील पत्र्यावर चौकशी करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधवास' पुणे ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४
(टपाल इंगील माफ)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ' एवढा प्रधान: 'शक्ति' कौटिल्य: अर्थमूली भ्रमकामाविति ।

—कौटिल्य अर्थशास्त्र

संपादक—श्री. वा. गो. काळे

वर्ष ७

पुणे, बुधवार, तारीख १९ मार्च, १९४१

अंक १२

डॉ. एन. आर. राजोपाध्ये

सांच्या

ऑस्वॉल्ड or शक्तिबंधक पिट्स ध्या. किंमत १९ आ. फक्त.
सोल एजंट "वेलणकर वनौषधालय", तुळशीबाग रस्ता, पुणे.
एजन्सी देणे आहे. दोन आण्याचे स्टॅम्प पाठवून विचारावे.

डॉ. एन. आर. राजोपाध्ये यांचे खास

दखरेखीसाली चाललेले

"वेलणकर वनौषधालय"

येथे सर्व तऱ्हेच्या खात्रीच्याच वनस्पति व सिद्धोपधी मिळतील.
१. वैशाखासून ते सिद्धोपधीपर्यंत मिळण्याचे हे पुण्यातील पहिलेच
दुकान होय. येथे चूर्णे, सप्तकाच्या काठ्याच्या पुड्याही ऑर्डर-
प्रमाणे करून दिल्या जातात. येथे रोगी तपासून औषध देण्याची
सोप आहे. स्वाकरिता चार्ज रोज फक्त एकच आणा.
उपडण्याची वेळ—सकाळी ८ ते १२ व दुपारी ३ ते ८ पर्यंत.
पत्ता : "वेलणकर वनौषधालय" तुळशीबाग रस्ता, पुणे.

देशी औषधे तयार करणारा

महाराष्ट्रातील प्रमुख कारखाना

पंझ, (अंतिमिया) व सर्व प्रकारच्या आजारांनंतर येणाऱ्या

अशक्ततेवर

रक्तवर्धक

वापरा.

सर्वत्र मिळते.

— केंद्रे —

पुणे, मुंबई, उमरावती, नागपूर, सांगली,
कोल्हापूर, हुबळी.

आयुर्वेद रसशाळा

पुणे, लि. पुणे ४.

सर्व तऱ्हेची कापड छपाई व रंगाई (Calico Printing and
Dyeing) करणारा कारखाना.

'पायोनियर डाईंग हाऊस'

कोंचाचे कापड (Casement cloth), दाराचे पडदे, ट्यूल कपड
इ. टिकाऊ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळतात. कारखाना:—
निकारदास मारुती रोड, दातेवाडी, पुणे.

दि

बँक ऑफ महाराष्ट्र, लिमिटेड

सर्व तऱ्हेचा बँकिंगचा व्यवहार केला जातो
बँकेची शेअर-विक्री चालू आहेमुख्य कचेरी
लक्ष्मी रोड, पुणे.

मुंबई शाखा

दलाल स्ट्रीट, कोट

पुणे शाखा

डेकन जिमखाना

मधुमेहावरील औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, सरल प्रॉबन्स
कंपनी लिमिटेड.

१२१ ए, सदाशिव, पुणे २.

विविध माहिती

भारताकोविदांची युद्धकार्यासाठी मदत

साली ११ युरोपियन व इतर १२ भाषांपैकी एक अथवा अधिक भाषा जाणणारांची यादी हिंडुस्थान सरकार करणार आहे, त्यांत लोकांनी आपण होऊन नावे नोंदविण्याची आहेत.—
युरोपियन भाषा:—इंग्लिश, रुमेनियन, अल्बेनियन, माल्टीज, एस्टोनियन, लिथ्वेनियन, वास्क, वेल्श, अर्स; बल्गेरियन व इंडिश.

इतर भाषा:—सिरिअक, आसामांतील डोंगरी, मलई, मल्लिन्द-निअन, कोरियन, थाई, जाव्हानीज, हिब्रू, पर्शियन, जपानीज, आसामी, ब्रू, मोपलान व ब्रह्मी.

कॉमन्स सभेत १४ खी-सभासद

मिसेस विपाट्रिस रॅथ्वोन ह्या ब्रिटिश कॉमन्स सभेत निवडून आल्या. कॉमन्स सभेत आता १४ खी-सभासद झाल्या. मिसेस रॅथ्वोन ह्या जन्माने अमेरिकन आहेत.

इटाळियन युद्धकैदी

हिंडुस्थान सरकारने ४४ हजार इटाळियन युद्धकैद्यांची सोय करण्याची हमी घेतली आहे. त्यांची २० हजार युद्धकैदी हिंडुस्थानात दाखल झालेले आहेत.

सर सी. व्ही. रमण ह्यांचा गौरव

फिडेलिफिया येथील फ्रॅंकलिन इन्स्टिट्यूटने सर सी. व्ही. रमण ह्यांस "फ्रॅंकलिन मेडल ऑफ मेरिट" हें पदक देऊन त्यांचा गौरव केला आहे. सर चंद्रशेखर ह्यांस विज्ञानशाखांतील त्यांच्या संशोधनावद्दल सुप्रसिद्ध नोबेल बक्षीस मार्गेच मिळालेले आहे. त्यांच्या गौरवामुळे हिंडुस्थानाचाहि गौरव झाला आहे.

कोटिद्वार मिल्स लि.

बरील कंपनीने गेल्या वर्षी २३३ लक्ष रुपयांचे कापड व सूत विकले. कंपनीने आपल्या गिरणीसंजारीलच एक गिरणी विकत घेतली आहे. गिरणीच्या चात्यांत उबकरच ९,०९२ चात्यांची भर पडेल. भागीदारांस गेल्या वर्षीवद्दल १०% डिव्हिडंड व ६% बोनस (दोन्ही करमाफ) मिळाले. कंपनीची मॅनेजिंग एजन्सी किलिक, निक्सन आणि कंपनीकडे आहे.

फ्रेंच कारखान्यांत जर्मन कच्चा माल

फ्रेंच कारखान्यांस कच्चा माल पुरविण्याचा करार जर्मनीने केला आहे, असे प्रसिद्ध झाले आहे.

सोटे रुपये पाडणारी टोळी

सोटे रुपये तयार करणाऱ्या २५ लोकांच्या एका टोळीस पंजाबांत अटक करण्यांत आली आहे. १९२९ सालापासून ही टोळी प्रस्तुत कामांत गुंतलेली आहे व तिने आतापर्यंत सुमारे ९ लक्ष सोटे रुपये संपवले आहेत. ह्या टोळीने त्यासाठी ठिकठिकाणी दुकान नेमले होते. "मी आठ आप्यांस एक रुपया ह्या दराने ३० हजार रुपये विकत घेतों," असा बहाणा करून एका गुप्त पोलिस अधिकाऱ्याने टोळीस अटक केली.

व.क्षिण आफ्रिकेचा युद्धसर्व

चालू युद्धावर दक्षिण आफ्रिकेचे सरकार १९४१-४२ मध्ये सुमारे ११० कोटी रुपये खर्च करणार आहे. १९४०-४१ मध्ये त्या सरकारने ९० कोटी रुपये खर्च केला होता. ११० कोटीपैकी सुमारे ४४ कोटी रुपये उत्पन्नांतून व ६४ कोटी रुपये कर्जातून खर्चले जातील.

ट्रेझरी बिलांवर ११ आ. ६ पे व्याज

हिंडुस्थान सरकारने गेल्या आठवड्यांत रिझर्व्ह बँकेची १ कोटी रुपयांची ट्रेझरी बिले विकली, त्यावर व्याजाचा सरासरी दर द. सा. द. से. ११ आ. ६ पे इतका पडला.

मुंबई प्रांतातील गव्हाची लागवड

मुंबई प्रांतांत लागवडीसाठी असलेल्या जमिनीपैकी सुमारे ९% जमीन गव्हाच्या वांट्यास येते. गव्हाच्या एकूण लागवडीपैकी सुमारे ११% लागवड पाटासाठी आहे. ऑक्टोबर-नोव्हेंबर, १९४० मध्ये घेतलेल्या गव्हाच्या लागवडीचा अंदाज साठीलप्रमाण आहे:—

ब्रिटिश हिंडुस्थान: १६३ लक्ष एकर

संस्थानी इंड: ३३ लक्ष एकर

एकूण लागवड: १९६ लक्ष एकर

एकूण लागवड गेल्या वर्षीच्या लागवडीचे मानाने ७.६% नी कमी आहेत.

म्हैसूर संस्थानाची लोकसंख्या

म्हैसूर संस्थानाची लोकसंख्या आता ७१ लक्ष, ८२ हजार इतकी झाली आहे. म्हणजे, गेल्या १० वर्षांत ती सुमारे ६३ लाखांनी वाढली आहे.

बंगालमधील होजिअरीचे कारखाने

बंगालमधील होजिअरीचा पहिला कारखाना १८९२ साली स्थापन झाला. पाटणा, कलकत्ता, ढाका व हौरा ही होजिअरीच्या कारखान्यांची केंद्रे आहेत.

रंगकामासाठी पळसाची कुळे व बेलफळे

कापडाच्या गिरण्यांतील रंगकामासाठी झाडांच्या साली, फुले, फळे, इत्यादींचा उपयोग कितपत कराता येईल, ह्याविषयी मुंबई सरकारचे उद्योग-सातें प्रयोग करीत आहे. ब्रिक्वोटोरिया ज्युबिली टेक्निकल इन्स्टिट्यूट व विश्वविद्यालयाचे केमिकल टेक्नॉलजीचे सातें, येथे पळसाची फुले व बेलफळ ह्यांच्या उपयुक्ततेविषयी प्रयोग सुरू आहे.

नॉर्वे देश हा जर्मनीची वसाहत होणार .

नॉर्वे देशास आपल्या वसाहतीसमान मानण्याचा जर्मनीचा विचार दिसतो. नॉर्वेतील -विजेच्या उत्पादनाचा उपयोग युद्ध-विषयक मालाच्या-कारखान्यांची वाढ करण्याकडे केला जाईल, असे दिसते.

मोटारीचे उत्पादन —

अमेरिकेत दरसाल सुमारे २५ लक्ष मोटारीचे उत्पादन होतं. ग्रेटब्रिटनमध्ये ५ लक्ष, जर्मनीत ३३ लक्ष, फ्रेंचलांत १३ लक्ष, रशियांत २ लक्ष, ह्याप्रमाणे दरसाल मोटारी तयार होतात. हिंडुस्थानांत अद्याप एकाहि मोटारीचे उत्पादन झालेले नाही.

प्रतवारी लावलेल्या फळांस अधिक किंमत येते

ऑगमार्क योजनेप्रमाणे प्रतवारी लावलेल्या संव्यांस ३६% अधिक किंमत येते, व त्र्यफळटा २५% अधिक किंमत येते, असा अनुभव पंजाब प्रांतांत आला आहे.

हिंदी चहाची निर्गत

१९४१-४२ मध्ये हिंडुस्थानातून ३४ कोटि, ४९ लक्ष पौंड चहाची निर्गत होण्यास परवानगी आहे.

बँकेची नवी शाखा

देवकरण नानजी बँकिंग कंपनी लि. ची मांडवी येथील शाखा स. २८ मार्च रोजी सुरू होईल.

अनुक्रमणिका

१ विविध माहिती ... १३४	७ युनियन बँक ऑफ इंडिया लि. ... १३९
२ स्वदेशी साखरेचा धंदा ... १३५	८ थिलिअन नैट्रेट ऑफ सोडा ... १३९
३ म्हेदूरमधील ग्रामोद्धार ... १३६	९ हातमागाचा धंदा ... १४०
४ स्फुट-विचार ... १३७	१० मिलिगन कॅटल मॉडिंग कार्म ... १४१
स्वदेशी साखरेच्या उत्पादनाचा अंदाज-मेसिडेंट रुब-वेस्ट द्याचि सणसणित उद्गार-विश्लेष सरकारचे येते अंदाजपत्रक-किंमेन्स थिलाची चर्चा	११ हिंदुस्थानातील दुभर्ती जनाने ... १४१
५ कळाचे सामाग्राव ... १३८	१२ लँकेशायरच्या उत्कर्षात सॅंड ... १४१
६ हाकविन इन्स्ट्रुट्यूटचे कार्य ... १३९	१३ जागतिक व्यापार ... १४१
	१४ निवडक बाजारभाव ... १४३

अर्थ

बुधवार, ता. १९ मार्च, १९४१

स्वदेशी साखरेचा धंदा

शुगर सिंडिकेटची अदूरदर्शी सूचना

एसाया कार्यात विशिष्ट कारणामुळे स्वतःच्या अंगावर बाजू आली म्हणजे त्याच्या दोषांचे सापर दुसऱ्याच्या डोक्यावर फोडायचाचें आणि ह्या केवळ स्वाधीन धोरणाचा घातक परिणाम इतरांस व सर्वध कार्यास भोगावा लागेल याचा विचार करावयाचा नाही अशी कांहीं जणांची अदूरदृष्टीची प्रवृत्ति असते. नित्याच्या व्यवहारांतला हा अनुभव, उत्तर हिंदुस्थानातील स्वदेशी साखरकारखान्यांत ज्यांचे हितसंबंध निकट रीतीने गुंतले आहेत अशा धंदेवाल्यांनी दक्षिणेकडील कारखान्यांविरुद्ध आणि देशी साखरेस मिळत असलेल्या संरक्षणाचे विरुद्धहि प्रचार चालवला आहे त्यापासून मिळत आहे. संयुक्तप्रांत आणि बिहार येथील साखरकारखानदारांनी दक्षिणेमधील कारखान्यांच्या विस्तारविरुद्ध ओरड करून हिंदुस्थान सरकारने स्वदेशी साखरेच्या धंद्याचे मध्यवर्ती रीतीने नियंत्रण करावें अशी सूचना केली आहे. तिचा परामर्श आम्हां "अर्थी"त मार्गच घेतला आहे. आपल्या प्रांतिक सरकारांनी संयुक्तप्रांत व बिहार येथील कारखान्यांतल्या उत्पादनास मर्यादा घातली आहे आणि उसाच्या व साखरेच्या किंमती उरवून टाकल्या आहेत, पण इतर प्रांतांत विशेषतः दक्षिणेकडील प्रांत व संस्थाने ह्यांमध्य कोणत्याच प्रकारचे नियंत्रण नसल्या कारणाने तेथे साखरेचे उत्पादन वाढून तिच्या स्पंधेचे परिणाम आपणांस सोसावे लागत आहेत असा मिडल उत्तरेकडील कारखानदारांनी केला आहे. ते त्याच्याहि पुढे गेले असून संरक्षणांमुळे देशी साखर महागते आणि तिचे बांधकटल्याने दक्षिणेकड कारखान्यांचा विस्तार होण्यास उत्तेजन मिळून सर्वध धंद्यावर संकट येते. एवढ्यासाठी हिंदुस्थान सरकारने स्वदेशी साखरेस मिळत असलेले संरक्षण कमी करावें अशी सूचनाहि गंधीरपणाने करण्यापयंत त्यांची मजल गेली आहे. आपला धंदा नीट चालत नाही तेव्हां त्यांतले दोष दूर करण्यापेवजी इतरांस दोष देण्याच्या वृत्तीने त्यांस घेऊन स्वतः पडण्यांत आत्मघातकीपणा आहे हें त्या लोकांच्या लक्षांत येणें आवश्यक आहे.

संयुक्तप्रांत व बिहार ह्या प्रांतांत कोणत्या परिस्थितीत साखरेचा धंदा उदयास आला, देशाच्या इतर भागांत ऊस व साखर यांच्या उत्पादनाची नैसर्गिक व इतर स्थिती कशा प्रकारची आहे, हिंदुस्थानासारख्या मोठ्या देशांत कोणताहि धंदा एकाच क्षेत्रांत मर्यादित होणें कसें अनिष्ट आहे, येथील सर्व प्रांतांस व स्थानांस स्वतःच्या अनुकूल परिस्थितीचा पूर्ण फायदा करून घेण्याची संधि देणें कसें योग्य व न्याय्य आहे, ह्या गोष्टींचा श्रांत मनानें विचार झाला पाहिजे. शुगर सिंडिकेटने असिल भारतीय नियंत्रणाची योजना हिंदुस्थान सरकारपुढें मांडली आहे, तिच्या दूरगामी परिणामांची आणि तिच्या मुळाशी असलेल्या युक्तिवादाची उत्कृष्ट छाननी मुंबई येथे प्रसिद्ध होणाऱ्या "कॉमर्स" ह्या व्यापारास वाहिलेल्या पत्रांत नुकतीच करण्यांत आली आहे. सिंडिकेटने पुढें मांडलेल्या मुद्यांस त्या पत्रानें उत्तरे दिली आहेत, त्यांचा गोषवारा येथे दिला असता तो उपयुक्त होईल. उसाच्या किमान किंमती संयुक्तप्रांत व बिहारप्रमाणे इतर क्षेत्रांत निश्चित केलेल्या नाहीत ह्या तक्रारीचे महात्मापुढे बोलवण्याचे ह्यांच्यास निराकरण असें आहे की, ह्या भागांत साखरेचे कारखाने स्वतःचा ऊस पिकवतात, तेव्हां उसाच्या किंमतीचा प्रश्नच येथे उद्भवत नाही. उसाच्या किंमतीबाबत उत्तरेकडील प्रांतांतल्या सरकारांस विशिष्ट धोरण अंमलांत आणवें लागलें तें इतरत्र अनावश्यक व अव्यवहार्य आहे हें उपट आहे. भिन्नभिन्न परिस्थितीत सर्व देशभर उसाच्या किंमतीविषयी एकच धोरण कसें स्वीकारतां येईल ? उत्तर हिंदुस्थानांत उसाच्या किंमती चढीच्या पातळीवर बसवल्याने साखर महागली आणि ह्या गोष्टीचा फायदा इतर प्रांतांनी आपल्या कारखान्यांचा विस्तार करून घेतला ह्यांत महाराष्ट्रीय कारखानदारांनी कोणती चुक केली ? इकडील भागांत चांगल्या प्रतीचा आणि सकस ऊस तयार होण्यास नैसर्गिक परिस्थिती विशेष अनुकूल असल्याने धंदेवाल्यांनी संरक्षणाचा उपयोग करून घेण्यासाठी साखरकारखान्यांचा विस्तार केला ही गोष्ट सरळ व स्वाभाविक अशीच झाली आहे. संयुक्तप्रांत व बिहार ह्या प्रांतांत कारखान्यांची मर्दी झाली आहे. तिच्यावर प्रांतिक व स्थानिक उपायच योजले पाहिजेत आणि तिची जबाबदारी सर्व देशभर टाकणे योग्य नाही. वरील प्रांतांतले उत्पादन त्याच्या संपादाच्या मानानें मर्यादित होण्यावांचून गत्यंतर नाही. संरक्षणाचे प्रमाण सरकारने कमी केले असता साखरेच्या किंमती खाली येतील आणि कारखान्यांस उत्पादन खर्च मर्यादित करावा लागून विस्तारास आळा बसेल ही सिंडिकेटची सूचना आश्चर्यकारक आहे असें "कॉमर्स"ने म्हटले आहे. टारिफ बोर्डाची चौकशी ह्यांच्यावांचून संरक्षणाचे मान कमी-जास्त करावयाचे नाही असें ठरले असून युद्धपरिस्थितीमुळे ही चौकशी लांबणीवर पडली आहे हें प्रसिद्ध आहे. आणखी पांच वर्षेपर्यंत साखरेच्या धंद्यास संरक्षण देण्यास सरकार बांधलेले आहे. युद्धोत्तर काळांतल्या परिस्थितीत ह्या धंद्यास किती संरक्षण यावें लागेल की नाही ह्याचा रीतसर विचार पुढें होईल. दरम्यान संरक्षणाचे मान चौकशीवांचून कमी करूे पहाणें चुकीचे उगारण आहे. सिंडिकेटने उत्तर हिंदुस्थानातील कारखान्यांच्या कार्यपद्धतीत सुधारणा व खर्चात काटकसर घडवून आणण्याच्या प्रयत्नास लागवें हेंच उचित आहे अशी सूचना "कॉमर्स"ने अलेरीस केली आहे. साखरेच्या किंमती कमी करण्याचा, धंद्यास मिळत असलेले संरक्षण मर्यादित करणें हा मार्ग नव्हे असें त्याचे निवृत्त सांगणें आहे. आपण सरकारपुढे मांडलेल्या योजनेचा परिणाम इतर प्रांत व संस्थाने यांमधील साखरकारखान्यांवर काय होईल हें सिंडिकेटने लक्षांत घ्यावयास नको काय ?

म्हैसूरमधील ग्रामोद्धार

(डे. प्रो. वा. चि. मानु)

ग्रामपंचायतीः—म्हैसूर सरकारने संस्थानची प्रगति निवेदन करण्यासाठी एक नियतकालिक चाळविलें असून त्याच्या एका ताब्या अंकात ग्रामोद्धारानें कायें कसे विकसित होत आहे याचा वृत्तांत दिला आहे. "अर्था"च्या वाचकांसाठी थोडक्यांत त्याचा मतलब दिल्यास तुलात्मक दृष्टीने तो पुष्कळ जणांस विचारप्रवर्तक होईल. स्वराज्य झालें तरी तें टिकाऊं सुराज्य होण्यास सेडेगांवें सुचवटित व स्वयंशासित होणें आवश्यक आहे हें निर्विवाद होय. म्हैसूरमध्ये ११,९४१ गांवांमधून ग्रामपंचायती स्थापन झालेल्या असून ८९,६६६ आमस्य कारभार करीत आहेत. या संस्थांजवळ १९३९-४० सालचे आरंभी रु. २७,०१,७६४ ची रोख शिक्क होती. सालांत ९,९६,४९२ नें उत्पन्न जमा होऊन रु. १२,५१,४७८ चा सर्च झाला. या संस्थांना सालाचे आरंभी रु. ४५,९०,०५० ची थकलेली येणें-बाका वसूल करावयाची होती, शिवाय चालू सालचा हस्त रु. १२,५५,३०२ अशी एकूण बाकी रुपये ५८,४५,३५२ वसुलीस होती त्यापैकी फक्त रु. १०,९७,०१६ येवढेच वसूल झाले व सालअखेरीस ४७,४८,३३६ येणे बाकी थकलेली उरली आहे ! ग्रामपंचायतींनीं एकूण केलेल्या रु. १२,५१,४७८ चे सर्चीत रु. ५,०४,६१५ ची रक्कम सेडेगांवांची सुधारणा करण्यासाठीच झालेली आहे. या एकंदर आंकड्यांवरून या संस्थांची सांपत्तिक स्थिति व सामान्य जनतेत जबाबदारीची जाणीव कितपत आहे याची साधारण कल्पना येईल !

पंचायतींचें कार्यः—सेडेगांवांचें आरोग्य आणि स्वच्छता वाढविण्याचे दृष्टीने या संस्था पुष्कळ सटपट करीत आहेत. गेल्या सालांत त्यासाठी रु. ५६,८६० खर्च पडले आहेत. गांवांतील घाण झाडून टाकणें, सार्वजनिक शौचकृपांची योजना करणें, भटारें सोडून तीं नेहमीं स्वच्छ ठेवणें, निवडुंगासारखीं झुडुपें नाहींशी करणें इत्यादि कामांकडे पंचायतींचें पूर्ण लक्ष आहे. आदि कर्नाटक किंवा इतर अस्पृश्य वर्गासाठी स्वतंत्र वस्त्राहि करण्यांत आल्या आहेत. याशिवाय ग्रामपंचायतींसाठी सभाघुंहे, सेडेगांवांचें मुल्य रस्त्याला जोडणारे रस्ते तयार करणें, गटारांची बांधणी, व आधुनिक पद्धतीच्या नमुन्याप्रमाणें सेडेगांवांच्या मांडणीची पुनर्घटना इत्यादि महत्त्वाचे विषय ग्रामपंचायतींनीं हातीं घेतलेले आहेत. पाणीपुरवठ्याचे योजनेसाठी या वर्षीत रु. ३,६२,७३२ खर्च करण्यांत आले असून, हातीं घेतलेल्या ३,२१३ विहिरांपैकी, १,०६२ चीं कामें परिपूर्ण झालीं आहेत. त्यांत २६५ विहिरां आदि कर्नाटक (अस्पृश्य वर्ग) मंडळीसाठी झाले आहेत. यामुळे आजवर १३,०४० सेडेगांवांना पाणीपुरवठ्याची सोय ग्रामपंचायतींनीं करून दिलेली आहे.

सुधारणांचें स्वरूपः—आदमांस ४०२ ग्रामपंचायतींनीं शेतीचीं ओतें व निवडक बीं-बियाणांचा शेतकऱ्यांना पुरवठा केला. ३६० ग्रामपंचायतींनीं उत्तम जनावरांची पैदास करण्यासाठी वसूल ठेवले होते. कित्येक ग्रामपंचायतींनीं आपापल्या गांवांत सार्वजनिक बागा व मैदानें तयार केलीं तर काहींनीं घन-

वाट टापेचीं किंवा फळांचीं झाडें लावलीं आहेत. १,३१२ पंचायतींच्या गांवांत वाचनालयें अगर पुस्तकालयें सुरू करण्यांत आलेलीं असून कानडी मासिकें व वर्तमानपत्रें वाचण्यास गांव-करी आस्थेनें येतात. कोळार जिल्ह्यातील मेळूर व व्होकोलेरी गांवांच्या पंचायतीनें सार्वजनिक उपयोगासाठी रेडियोसेटहि आणले आहेत. याचप्रमाणें तुमकूर व बंगळोर जिल्ह्यांतल्याहि कांहीं पंचायतींनीं रेडियो आणले आहेत. त्यामुळे गांवकऱ्यांना करम-णुकीबरोबरच जगांत काय चाललें आहे ह्याचें ज्ञान सहजमात्या मिळें शकतें. रेडियोसेटची योजना फारच लोकप्रिय झालेली आहे. १५१ ग्रामपंचायतींनीं आपल्या गांवांत विजेच्या दिव्यांची व ४६ पंचायतींनीं विजेच्या शक्तीनें लहानसहान कारखाने किंवा शेतीचीं कामें करण्याचीही योजना केली असून ती यशस्वी झालेली आहे. सरकार व जिल्हाबोर्ड रयतेला वैयक्तिक मदतीसाठी द्यावा-ना-चाळवितेच पण त्याशिवाय काहीं ग्रामपंचायतींनीं देखील गरिब रयतेला औषधपाणी व वैयक्तिक सल्ला मिळवून देण्याची व्यवस्था आपापल्या गांवांमधून केली आहेच. आयुर्वेद व युनानी पद्धती-वर चाळविलेल्या वैद्य-शाळांना ग्रामपंचायतींनीं आर्थिक मदत म्हणून रु. ५,२९५ खर्च केले आहेत. ३६ सेडेगांवांमध्ये प्रस्-तिगृहें स्थापन करण्यांत आलीं आहेत.

ग्रामपंचायतींच्या समासदाना पात्राविनिमय करितां यावा, म्हणून त्यांच्या तालुका व जिल्हा परिषदा भरविणेंत येतात. जमलेल्या प्रतिनिधींमध्ये साचकचाषक दृष्टीनें थोडी उदावक चर्चा होते. सेडेगांवचें जिवन जास्तीत जास्त सुखी व स्वावलंबी कसें होईल, कारभार करणारांवर व कारभारी निवडून देणाऱ्या मतदारांवर कोणची जबाबदारी असते, इत्यादि महत्त्वाच्या अनेक विषयांचा अंतर्भाव या परिषदांमधून होतो. चिकमंगलूर, तुमकूर, मंड्या हसन व चितलडुर्ग येथें भरलेल्या परिषदांबरोबरच औद्योगिक व शेतकीविषयक प्रदर्शनें भरविणेंत आलीं होती त्यांचाहि फार मोठा उपयोग सेडेगांवांच्या मंडळींना झाला.

या एकंदर हकीकतीवरून म्हैसूर संस्थानचें सरकार ग्रामपंचायतींसारख्या राष्ट्र सुसंघटित व संवीर करणाऱ्या संस्थांची जोपासना व वाढ करून घेण्यास प्रोत्साहन देत आहे हें सहज दिसून येईल. ज्या सुसोयी इतरत्र मोठमोठ्या शहरांना लाभल्या नाहींत त्या म्हैसूरमधील सेडेगांवांना उपलब्ध झालेल्या आहेत, अंगावर थोडीफार जबाबदारी टाकल्याशिवाय जनतेत जबाबदारीची जाणीव तरी कशी निर्माण होणार ? कामें केल्याशिवाय पात्रता येत नाहीं व पात्रता झाल्याशिवाय कामें करूं यावयाचीं नाहींत अशा पेचांतून मागें काढला पाहिजे. तथापि निराश न होतां एकदिल ग्रामपंचायतींनीं सेडेगांवें सुधारण्यासाठी मिळणाऱ्या संधींचा पूर्ण उपयोग केल्यास जी मजल म्हैसूर ग्रामपंचायतींनीं ५ वर्षीत मारली, तेवढी आपण सालसातले, १५ वर्षीत तरी गांढू अशा तऱ्हेचा आशावाद ग्रामसंस्थांनी व तिच्या कारभारी मंडळींनीं घरून कामास लागले पाहिजे.

बिगार तिकिटाचे रेल्वे उतारू

हिंदुस्थानातील आगगाड्यांतून बिनतिकिटानें प्रवास करणा-
रंची संख्या एकसारखी वाढत आहे. १९३९-४० सालीं अशा
एकूण ३० लक्ष, ८५ हजार लोकांची नोंद झाली.

स्फुट विचार

स्वदेशी साखरेच्या उत्पादनाचा अंदाज

देशी साखरेचे उत्पादन वाढले असल्यामुळे भाव उतरून साखरकारसंस्थानांची सांपत्तिक स्थिति विषदून जाण्याची भीति उत्पन्न झाली आहे. तिच्या संबंधात चालू हंगामातील पैदाशीच्या अंदाजाचे आंकडे प्रसिद्ध झाले आहेत, ते उद्बोधक आहेत. आधुनिक पद्धतीच्या, उसापासून साखर साखर कारखान्यांच्या हिंदी कारखान्यांत चालू हंगामांत सुमारे १० लक्ष टन साखर तयार होईल असा अंदाज इंगीरअल शुगर टेक्नालॉजिकल इन्स्टिट्यूटच्या डायरेक्टरांनी केला आहे. १९३९-४० साली कारखान्यांत तयार झालेली साखर १२ लक्ष टन भरली आणि १९४०-४१ मध्ये ती २ लक्षांनी कमी होईल असे त्यांचे म्हणणे आहे. संयुक्तप्रांत व बिहार येथे प्रौढिक सरकाराच्या नियंत्रणामुळे साखरेचे उत्पादन ७ लक्ष २० हजार टन होईल. पण इतर प्रांतांत ते ३ लक्ष टन भरेल असा अंदाज आहे. गेल्या हंगामाचे मानाने हा आंकडा ४० हजार टनांनी अधिक आहे. डायरेक्टरांच्या मते संयुक्तप्रांत व बिहार येथे ७ लक्ष १५ हजार टन फवट्टे उत्पादन होईल, कारण काही कारखाने त्यांस घालून दिलेल्या मर्यादेच्या आंतच ऊस गाळतील असे वाटते. चालू कारखान्यांची संख्या १९३९-४० मध्ये १४५ होती ती थंदा १४८ होईल असा हिशेब करण्यांत आलेला आहे. वरील अंदाजावरून एका काळीं भीति वाटत होती त्यामुळे हिंदी साखरेचे उत्पादन मर्यादेबाहेर जाणार नाही असे दिसते.

प्रेसिडेंट रूझव्हेल्ट ह्याचे खणखणीत उद्गार

अमेरिकन कायदेमंडळाने इंग्लंडला अमेरिकेने यावयाच्या युद्धसहाय्याविषयीचा कायदा पास केल्याबरोबर त्याची अंमलबजावणी चालू झाली. हा कायदा अखेर पास होण्याविषयी प्रेसिडेंट रूझव्हेल्ट ह्यांस मुर्खीच शंका नव्हती. आणि इंग्लंडला सर्व प्रकारांची युद्धसामग्री पुरवण्याची तयारी त्यांनी ठेवली होती. फर्क-उसनवारीच्या कायद्यावर सही करून लगेच त्यास अनुसरून अंमलास त्यांनी प्रारंभ केला. त्यासंबंधात प्रेसिडेंट रूझव्हेल्ट ह्यांनी परवां भाषण केले ते तत्वनिष्ठा, करारीपणा, धैर्य व स्पष्ट-वक्त्रपणा ह्यांनी ओतप्रोत भरले होते. लोकशाहीचे रक्षण आणि अमर्याद सत्तेच्या उन्नतपणाचा पाढाव हा दुहेरी उद्देश साध्य करण्यास आणि त्याकारिता इंग्लंड व ग्रीस ह्या राष्ट्रांस युद्धसहाय देण्यास अमेरिका तयार झाल्याचे त्यांनी स्पष्ट सांगितले. अमेरिकेचा निश्चय एका व्यक्तीच्या हटवादीपणाचा किंवा लहरीचा परिणाम नसून तो तेरा कोटि अमेरिकन नागरिकांच्या हृदयच्छेदाचा शोकांत आहे असे ते म्हणाले. हिटलर किंवा मुसोलिनी ह्यांच्या राज्यांत व्यक्तिस्वातंत्र्य नाही आणि जनतेच्या मतास किंमत नाही. ह्याच्या उलट, अमेरिकेचे धोरण लोकशाही पद्धतीने साधक-बाधक चर्चा होऊन उरले आहे आणि त्यामुळे प्रेसिडेंट रूझव्हेल्ट ह्यांचे उद्गार म्हणजे अमेरिकन राष्ट्रांचे उद्गार होत. इंग्लंड व ग्रीस स्वातंत्र्यासाठी जुलमाशीं झुंजत असल्याने त्यांस अमेरिका तीं सार्व्त्रे मागतील तीं आपण मागतील तेवढी मदत देणार असे त्यांनी खणखणीत विधान केले आहे. त्यांनी इंग्लंड-मध्ये लोकांस हुरूप येणे साहाय्यिक आहे. त्याचप्रमाणे, त्यामुळे

जर्मनीच्या नाकास मिरच्या हॉबल्या आहेत ही गोष्ट अपेक्षित अशीच आहे.

ब्रिटिश सरकारचे येते अंदाजपत्रक

ग्रेट ब्रिटनच्या वार्षिक बजेटाची वेळ आता आली असून ह्या अंदाजपत्रकातील तूट भरून काढण्याकरिता नवे कर कोणते बसणार, शाविषयी तर्कवितर्क सुरू झाले आहेत. अमेरिका ग्रेट-ब्रिटनसाठी युद्धसाहित्य करून देणार आहे, त्याची तरतूद बजेटांत दिसून येणार नाही. युद्धसामातीपर्यंत, अमेरिकेचा हिशेब स्वतंत्र राखण्यांत येईल व तो प्रसिद्ध केला जाणार नाही. प्रत्यक्ष करांत वाढ होण्यास ग्रेट ब्रिटनमध्ये आता फासा वाव उरलेला नाही; तेव्हा अप्रत्यक्ष करांचा अवलंब करणे ब्रिटिश फडनवीस, सर किंग्जले बुध, ह्यांस क्रममात होणार आहे, असे दिसते. रेल्वे-वहातुक, उपहारगृहांतील साणे, इत्यादींवर आतां करापट्टी बसेल असा अंदाज करण्यांत येत आहे. वाढत्या सरकारी खर्चाचा परिणाम चलायच्या अवास्तव विस्तारांत होणार नाही, अशी काळजी ग्रेट ब्रिटनमध्ये घेण्यांत येत आहे. वाढत्या ब्रिटिश युद्धसर्वांची वेळो-वेळ तत्तूद करण्यासाठी चालू साली तीन बजेटे कॉमन्स सभेपुढे आली, हे वाचकांस स्मरत असेलच.

फिनॅन्स बिलाची चर्चा

नवीन वर्षांच्या सरकारी अंदाजपत्रकांत दाखल केलेल्या खर्चाच्या योजना पुन्हा पहाव्या ह्याकरिता जरूर त्या करांची तरतूद करावी लागते आणि ते कर बसवण्यास कायदेमंडळाची संमति घ्यावी लागते. ह्यासाठी नियोजित करांचा अंतर्भाव करून सरकार आपले फिनॅन्स बिल कायदेमंडळामुळे मांडते. ह्या पद्धतीस अनुसरून हिंदुस्थान सरकारचे फडनवीस, सर जेरोमी रेसम, ह्यांनी मध्यवर्ती कायदेमंडळामुळे फिनॅन्स बिल मांडले असून त्याची चर्चा गेल्या आठवड्यांत चालू झाली. त्या चर्चेचे प्रसंगी कायदेमंडळाच्या सभासदांनी आपलीं भाषणे केवळ कारांच्या विषयास मर्यादित न करतां सरकारच्या धोरणावर सर्वसाधारण विषयाची टीका करण्यास हरकत नसते. त्याप्रमाणे थंदाच्या फिनॅन्स बिलावर असेच्छीत भाषणे झाली. त्यांमध्ये देशांतल्या राजकीय परिस्थितीवर विचार प्रदर्शित करण्यांत आले आणि सरकारच्या सांपत्तिक व व्यापारविषयावर टीका करण्यांत आली. जादा नफ्यावरील कर केवळ युद्धामुळेच होणाऱ्या फायद्यांतून घेण्यांत यावा आणि मामुली कारांमुळे कोणाचा नफा वाढला असेल तर त्यावर ह्या कराचा बोजा टाकण्यांत येऊ नये अशी सूचना करण्यांत आली. युद्धामुळे झालेला आणि युद्ध-परिस्थितीशी ज्याचा प्रत्यक्ष संबंध नाही असा ह्याप्रमाणे जादा नफ्यामध्ये फरक करणे अशक्य आहे असे सर जेरोमी ह्यांनी सांगितले. ह्या दोन प्रकारांच्या नफ्यांचे वागीकरण करणे सेंट्रल बोर्ड ऑफ रेव्हिन्यू ह्यांस कठिण जाऊ नये असे त्यावर उत्तर देण्यांत आले. कृत्रिम रेशमावर बसवलेल्या करा-विरुद्ध, तो विणकरांच्या बंधास जाचक होणार ह्या मुखावर तक्रार करण्यांत आली. काळ्यांच्या पेटावरील जादा कर्याचे संबंधांत विधायिक सूचना करण्यांत आल्या. भांडवली खर्चात काटकसर, युद्धकाळांत विस्तार पावलेल्या व्यापाराचा कायमपणा टिकवण्याची आवश्यकता, औद्योगिक संरक्षणाबाबतचे धोरण कार्यक्षम रीतीने निश्चित करतो यावे अशी तजवीज, लहान वंध्यांची जोपासना इत्यादि विषयांवर सभासदांनी विचार व्यक्त केले.

दी पूना इंडस्ट्रियल एजन्सीज

वरील संस्थेचा पहिला वाढादिवस, पुणे येथील तपकिरी कार-साण्याचे मालक श्री. वर्तक यांचे अध्यक्षतेसाली साजरा करण्यांत आला. वाढादिवसानिमित्त निमंत्रित मंडळीमध्ये व्यापारी, कारखानदार इत्यादि मंडळी हजर होती. प्रथम श्री. के. पी. जोशी यांनी आपला अनुभव सांगून कोणत्याही घंघास येणाऱ्या अडचणीं धंद्याईकानें धिमेपणानें निभाऊन नेऊन, विश्वास उत्पन्न केला पाहिजे असे सांगितलें. रूल् मॅडकट्स कंपनीचे श्री. आपटे यांनी पुणे येथील छोटेसानी कारखाने अक्षरपर्यंत न टिकतां मध्यंतरीच बंद कसे पडतात याची कारणे सांगून कोणतेंहि कार्य संघटनेशिवाय होत नाही व अशी संघटना करण्यास व्यापारी अगर कारखानेदार यांचा एकोपा लागतो व तो आपण केला पाहिजे असे सांगितलें, नंतर श्री. दि. ब. बर्वे यांनी आपला परदेशांतील अनुभव सांगून आपण सरकारची अगर ज्या ठिकाणी आपण घंदा करतो तेथील म्युनिसिपालिटी वगैरेची मदत घेऊन नेटानें घंदा केल्यास कारखाने यशस्वी होतात असे सांगितलें. अध्यक्ष वर्तक यांनी आपला वीस वर्षांचा अनुभव सांगून जाहिरात, एजन्सी यांचे सहाय्यांनै मालाचा उठाव कसा करावा व उघारी देवल्यानें प्रत्यक्ष नुकसानी कशी येतें हें उदाहरणें देऊन सांगितले.

शेवटीं इंडस्ट्रियल एजन्सीचे प्रोपायटर श्री. एन. एन. क्षीरसागर यांनी सर्वांचे आभार मानले.

गेल्या आठवड्यामधील मुंबईतील घाऊक बाजारभाव

फले व भाज्या

		प्रत्येक १ इयनास किंमत	
	प्रत	रु. आ.	रु. आ.
मुसोबी	जुना बहार	उत्तर ३-०	ते ३-८
"	"	मध्यम २-०	२-०
"	"	लहान २-०	२-८
"	नवा बहार	उत्तर २-०	२-८
"	"	मध्यम १-४	२-०
"	"	लहान १-०	१-४
संजी	पुणे	उत्तर २-०	
"	"	मध्यम १-८	०-०
"	सालदेश	उत्तर १-४	१-८
"	"	मध्यम १-०	१-४
"	"	लहान ०-१२	१-०
"	नागपूर	मोठी २-०	२-८
"	"	मध्यम १-८	२-०
"	"	लहान १-०	१-८
लिंबे	"	चांगली १-०	१-०
"	"	मध्यम ७-०	८-०
घटटे	तळेगाव	उत्तर ३-५	३-१
"	"	मध्यम २-५	३-५
कदि	नाशिक	(तांबडे) २-२	२-४
"	लोणड	" २-४	२-६
"	पांढरे	" २-१०	

बँक ऑफ बरोडा लि.

बरोडा बँकेच्या नव्या इमारतीचा उद्घाटन समारंभ बरोडाच्या महाराजांचे हस्ते गेल्या आठवड्यांत झाला. ह्या बँकेचे मूळ भांडवल २० लक्ष रुपये होतें, तें १९२१ साली प्रत्येकी १०० रुपयांचे ४० हजार नवे भाग काढून ६० लक्ष रुपये करण्यांत आले. १९२९ मध्ये असेच आपली १ लक्ष, ८० हजार भाग काढण्यांत आले व त्यांपैकी पूर्वीच्या भागीदारांस ६० हजार भाग देण्यांत आले. प्रत्येक १०० रुपयांच्या भागास बँकेस ४५ रुपये प्रीमियमदाखल अधिक मिळाले. बँकेचे दिव्हिडंट १०% अनेक वर्षे कायम आहे.

गोडबोले आणि सन्स लि.

वरील नांवाची एक खासगी लिमिटेड कंपनी पुणे येथे नुकतीच स्थापन झाली आहे. तिचे अधिकृत भांडवल २२ लक्ष रुपये आहे. प्रत्येक भाग १०० रुपयांचा आहे. २,५०० भागांपैकी १,००० ऑक्टोबरी व १,५०० डिसेंबर प्रेफरन्स आहेत. श्री. पी. के. गोडबोले, एन. एस. गोडबोले व व्ही. एस. गोडबोले ह्यांनी व्यक्तिशः अथवा मिळून चालविलेला घंदा व व्यवहार हातीं घेणें, पैसे किरायातहार गुंतविणें व सर्वसाधारण व्यापार, खरेदी-विक्री, इत्यादि घंदा करण्यासाठी कंपनीची स्थापना झालेली आहे. श्री. पी. सी. बेंद्रे, बी. ए. एलएल. बी., वकील, हे कंपनीचे अध्यक्ष असून श्री. एन. एस. गोडबोले बी. ए. हे मॅनेजिंग डायरेक्टर आहेत. ह्या दोघांसेरीज श्री. व्ही. एस. गोडबोले हेहि कंपनीचे डायरेक्टर आहेत.

शेतकरी कर्जांनिवारणाचा कायदा

१९३९ च्या बँके ऑफिकलरल डेअर्स रिलीफ अॅक्टान्वये मुंबई सरकारने कानू केले ते ५ डिसेंबर, १९४० च्या गॅझेटांत प्रसिद्ध करण्यांत आले. त्या कानूंसंबंधी लोकांकडून सूचना मागविण्यांत आल्या. सूचना पाठविण्याची मुदत आतां वाढविण्यांत आली असून, २१ मार्चपर्यंत लोकांनी सूचना पाठवाव्या, असे प्रसिद्ध करण्यांत आले आहे. कानू इंग्रजी, मराठी, कानडी व उर्दू भाषांत छापलेले आहेत. त्याची प्रत विनामूल्य मिळू शकते.

L. S. G. D. Training classes for officers of Local Self Government

Service under the auspices of the Government of Bombay and the Local Self Government Institute, will begin from 1st May, 1941 at Bombay, Ahmedabad and Poona.

Fees Rs. 75

Apply for Prospectus to:

THE HONORARY SECRETARY,
410 Shanwar, Poona 2

OR
THE DIRECTOR,

11, Elphinstone Circle, Fort. BOMBAY

हाफकिन इन्स्टिट्यूटचे कार्य

प्रेमप्रतिबंधक लक्ष्मीचे उत्पादन

परळ येथील हाफकीन इन्स्टिट्यूटमध्ये साठीलप्रमाणे लक्ष्मी १९३९ मध्ये तयार करण्यात आल्याः—

प्रेमची	२८,८७,५३७ सी. सी.
कॉलन्याची	४,०४,७७८ सी. सी.
टायफॉइडची	१७,२०७ सी. सी.
पिसाळलेल्या कुज्याची	७,३३,८०५ सी. सी.

प्रेम निवारक औषधे

व्युत्पन्निक प्रेगवर आजवर औषध माहीत नव्हते, ते आतां जवळजवळ सांपडले आहे. उंदरास मुद्दाम प्रेम आणवून त्यांस परळ येथे तयार केलेले औषध दिले, तेव्हा असे आढळले की, शेकडा ८० ते ९० उंदीर बचावले. दुसरे एक औषधहि यशस्वी झाले, परंतु उंदरास प्रेम झाल्याबरोबर ते दिले, तेव्हांच फक्त त्याचा गुण दिसला. प्रेम झाल्यानंतर ७९ तासांनी ते दिले, तेव्हां शेकडा १० उंदीर फक्त बचावू शकले. विहारमध्ये प्रेमवृषित माणसांवर वरील औषधांचे प्रयोग करण्यात आले, ते बरेच यशस्वी ठरले. हीं औषधे मुसावाटे वायवाची असतात, करण्यास स्वस्त पडतात व साठवणीस सोईस्कर असतात. प्रेमप्रतिबंधक लक्ष तयार करणे सचार्चि असते. ती लक्ष शिरांत टोचानी लागते. व नी साठवणे अवघड असते. हिंडुस्थानांत प्रेमप्रतिबंधक लक्षीपेक्षा प्रेमनिवारक औषधेच अधिक उपयुक्त ठरतील. हींच औषधे न्युमोनिया, रक्तदोष, इत्यादींवरहि रामबाण आहेत.

पिसाळलेल्या कुज्यांचे वायव्याची विषवाधा

पिसाळलेल्या कुज्यांच्या वायव्यामुळे विषवाधा होते, तावर उपचार करणारी एकूण १०१ केंद्रे मुंबई प्रांतांत आहेत.

उंबरांची तपासणी

मुंबई शहर म्युनिसिपॅलिटी द्वारेज आपल्या हद्दीमधील २ हजार उंदीर पकडते. प्रत्येक उंदराचे शप्टास एक लेबल अडकवून, त्यावर उंदीर शहराचे कोणत्या भागांत सांपडला, हे लिहिल्यांत येते. हे सर्व उंदीर हाफकिन इन्स्टिट्यूटकडे तपासणीसाठी पाठविण्यांत येतात. अशाप्रकारे, इन्स्टिट्यूटकडे १९३९ मध्ये ७ लक्ष, ८१ हजार उंदीर दाखल झाले, त्यापैकी ४ लक्ष, ५१ हजार जिवंत व ३ लक्ष, ३० हजार मरेलेल्या स्थितीत होते.

युनियन बँक ऑफ इंडिया लि.

वरील बँकेस १९४० साली ४ लक्ष, १० हजार रुपये नफा झाला. एका वर्षांत ठेवींचा आकडा १ कोटी ४४३ लाखांवरून १ कोटी, ९६३ लाखांवर गेला. तथापि, दिलेल्या कर्जांची रकम ३९३९ सालअखेर ९६३ लक्ष होती, ती १९४० अखेर ६७ लाखांवर आली. व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांसाठी पैसांची मागणी मंद राहिली, त्याचा हा परिणाम आहे. बँकेस त्यामुळे आपले पैसे सहकारी रोखे, भाग, इत्यादींत अधिक उठावे लागले.

ह्या बँकेची स्थापना १९१९ साली ५ कोटी रुपये अधिकृत भांडवलाने झाली. १९२३ साली बँकेचा प्रत्येक ५० रुपयांचा भाग १५ रुपयांचा करावा लागला व १९२५ मध्ये त्याची किंमत १५ रुपये करण्यांत आली. प्रारंभीचे काळी बँकेची स्वर्धे-मुळे व इतर कांहीं कारणांमुळे विशेष वाढ झाली नाही. विशेषतः तिची इमारत तिला फार महागांत पडली होती व कांहीं मुंति-केल्या रकमांवर घसारा फार काढावा लागला होता. हळूहळू बँकेची पुढे वाढ होत गेली. १९२३ साली सेंट्रल बँकेने युनियनचे बरेच भाग खरेदी केले व तिची मॅनेजिंग एजन्सी स्वतःकडे घेतली. बँकेची आतां अलंद प्रगति होत आहे.

चिलिअन नेट्रेट ऑफ सोडा

अत्यंत उपयुक्त खत

नेट्रोजन वायूने हवेचा चार पंचमांश भाग व्यापलेला आहे. त्या वायूची स्वतंत्र राहण्याची प्रवृत्ति जबर आहे. तो इतर द्रव्यांशी सहजी मिळत नाही. ह्या कारणाने, रसायनशास्त्रांत नेट्रोजनला विशेष महत्त्व प्राप्त झाले आहे. नेट्रोजनयुक्त पदार्थांतून निसटण्याचा त्या वायूचा चिकाटीचा प्रयत्न सतत चालू असतो. कोरड्या नेट्रोजन-आयोडाइडवरून माशी चालली, तरी एकदम स्फोट होतो।

वाढत्या झाडांस नेट्रोजनची आवश्यकता असते. हवेंत तो मुबलक प्रमाणांत असला, तरी झाडास तो तसाच परस्पर घेतां येत नाही. कांहीं झाडे, मातीमधील आपल्या मुळास चिकटलेल्या जंतूंच्या सहाय्याने नेट्रोजनचे क्षारांत झालेले रूपांतर मुळ्यांतून सोपून घेऊं शकतात. परंतु कांहीं झाडांस नेट्रोजनयुक्त द्रव्ये मुद्दाम घालावीं लागतात. हीं द्रव्ये पाण्यांत विरघळीं, म्हणजे मुळांतून तीं सोपून घेतां येतात. चिलियन नेट्रेट ऑफ सोडा हे अशा प्रकारचे एक महत्त्वाचे नेट्रोजनयुक्त खत आहे.

नेट्रेटचा शोध कसा लागला।

दक्षिण अमेरिकेच्या पश्चिम किनाऱ्यावरील अरुंद पट्टीचा चिली हा देश वरील सत्तासाठी प्रसिद्ध आहे. असे सांगतात की, सुमारे २०० वर्षांपूर्वी कांहीं प्रवासी त्या देशांत प्रवास करीत असतांना त्यांनी जमिनींत सड्डा सणून शेकोटी पेटवली तेव्हां त्यांस निळ्या ज्वाला दिवू लागल्या व आजू बाजूच्या जमिनीस भेगा पडू लागल्या. हे प्रवासी पावरून शेजारच्या गांधी गेले व एका उपाध्यायास वेऊन आले. त्यांने भिण्यांचे कारण जाहीं म्हणून सांगितले. त्यांने सड्ड्यांतील कांहीं माती घरी नेली व बागेत टाकली, तेव्हां त्या ठिकाणच्या झाडांची वाढ उत्कृष्ट झालेली त्यास आढळली. पुढे ह्या मार्तांतील सत्ताबद्दल लोकांची खात्री पटली व चिलिअन नेट्रेट ह्या सत्ताचा सर्व जगभर प्रसार झाला.

हे नेट्रेट चिलीमध्ये ३०० मैल लांबीच्या व १२ ते १८ मैल रुंदीच्या पट्टीत मुबलक सापडते. ह्या ठिकाणी पावसाचा अभाव असल्या कारणाने नेट्रेटचा अंश पाण्याने पुवून जात नाही. चिलिअन नेट्रेटमध्ये अल्प प्रमाणांत इतरहि द्रव्ये आढळतात व तीं झाडांच्या वाढीस अत्यंत उपयुक्त असतात. आयोडाईन, क्षिक, मॅग्नीज, बोरॉन, इत्यादि तीं द्रव्ये होत.

१८२० सालापासून आतापर्यंत चिलीमधून ९ कोटी टनांपेक्षा अधिक चिलिअन नेट्रेट काढण्यांत आले आहे. ह्या नेट्रेटचा साठ, फ्रार काळ पुरणार नाही, अशी भीति ३० वर्षांपूर्वी वाटत होती. परंतु शेतकऱ्यांच्या आणखी कांहीं पिढ्यांस तरी भीतीचे प्रयोजन नाही, असे आतां आढळून आले आहे.

प्राचीवरील करावरील जादा पट्टी

“ इनकमटॅक्सवरील सरचार्ज मोठ्या उत्पन्नांसच फक्त लागू केला जाणे आवश्यक आहे. १० ते १५ हजारांवरील उत्पन्नावर ही पट्टी चसविण्यास हरकत नाही. त्यासाठी उत्पन्नाचे लोकांवर वाढत्या सचांच्या राहणीचा भार अगोदरच पडलेला आहे.” मध्यवर्ती असेंब्लीमधील किर्नेस विलावरील चर्चेचे वेळीं सर यामिनखान ह्यांनी वरील आज्ञापांचे भाषण केले.

हातमागाचा धंदा

हिंदुस्थानांत गिरण्यांमध्ये कपास-कापड तयार होऊं लागल्यास पाऊणशें वर्षे झालीं. देशी गिरण्या चालूल्यात व परदेशी काप-दाशीं देशी गिरण्यांच्या कापडास टक्कर देतां याची म्हणून पर-देशी कापडांवर आयात जकाती चढवून निर्यंत्रण घालण्याचे प्रयत्न करण्यांत आले. असें असूनहि हिंदी गिरण्यांची प्रगति विशेष झालेली दिसत नाहीं. उलट, हातमाग व सादी या मुख्यतः सेडेगांवी धंधांना सरकारी संरक्षण नसतांनाहि ते धंदे जीव धरून आहेत, एवढेच नव्हे तर १९३९-४० मध्ये हिंदुस्थानांतील एकूण ५९६ कोटि वार कापडाच्या उत्पादनापेक्षा १६९ कोटि वार कापड हातमागावर तयार झालें आहे. हिंदुस्थानांत दरवर्षी सपणांच्या कापडांत हातमागावर तयार झालेल्या कापडाचें प्रमाण साधारणतः शेकडा २२ टक्के पडतें. यावरून असें दिसून येईल कीं, गिरण्यांच्या उत्पादनांत राष्ट्रांतील क्रयशक्ति वाढत नाहीं; ती वाढत असेल तर ती सादीसारख्या हातमागावरील उत्पादनांचे होय. बहुजन समाजांत पैसा सेळावयाचा असेल तर ज्यामुळे अधिक माणसांना काम मिळेल, ज्यामुळे राष्ट्रांत संपति उत्पन्न करण्याची त्यांची शक्ति अधिक उपयोगांत आणिली जाईल असेच व्यवसाय असावयास पाहिजेत. हिंदुस्थानांत निवळ अधिक उत्पादन हा प्रश्न नसून अधिक लोकांना काम व त्यांच्या फुकट जात असलेल्या शक्तीचा उपयोग अधिक उत्पादनाकडे करण हा प्रश्न मुख्य आहे.

गिरणी-कापडाचें उत्पादन व सादीचें उत्पादन यांचे १९३७ सालांत जमा केलेले पुढील आंकडे उद्बोधक आहेतः—सादीच्या व गिरणीच्या कापडाच्या उत्पादनांत अनुक्रमे २ लक्ष १७ हजार आणी ४ लक्ष १७ हजार कामगार गुंतले होते. सादीच्या व गिर-णीच्या कापडाचें उत्पादन अनुक्रमे ७९ कोटि ५० लक्ष व ३५७ कोटि १० लक्ष वार झालें. म्हणजे १ लक्ष वार सादीचें कापड तयार करण्यांत ३० हजार कामगारांना काम मिळालें; तर गिर-णीत तें काम करण्यास फक्त ११७ कामगार लागतात. १ लक्ष रुपयांचें भांडवल गुंतविलें असतां सादीच्या धंधांत ३३,४९९ कामगारांना काम मिळतें; तर गिरणीत फक्त १,४८५ कामगार-नाच काम मिळतें.

सादीच्या उत्पादनाच्या किंमतीतील ७० टक्के रकम काम-गारांना वेतन म्हणून मिळते; तर गिरणीत २० टक्के रकम काम-गारांना वेतन मिळते. असें असूनहि सादीच्या व गिरणीच्या काप-डाच्या एकूण उत्पादन किंमतीत फारसा फरक आढळून येत नाहीं. ह्याचा अर्थ असा असला पाहिजे कीं, यंत्रे, त्यांतील डुरुस्त्या व नवीन यंत्रांची जोड, त्यांवरील बसारा, धंधांवर बसणारा व्यव-स्थेचा मोठा सर्च व नफा यांतच सारा पैसा जातो. यंत्रांकरितां यावी लागणारी प्रचंड रक्कम युरोपमधील यंत्रें तयार करणाऱ्या कारखानदारांकडेच जात असते.

गिरण्यांचें कापड स्वस्त पडतें ही गोष्ट सरी आहे. तथापि हें स्वस्त कापड घेण्यास बहुजन समाजांत क्रयशक्ति असावी लागते. ती नसेल तर ती वाढवावयास पाहिजे. त्यासाठीं बहुजन समाजास क्फिफतशीर व्यवसाय दिला पाहिजे. मग जरा महागई-च्या दरांत विकली जाणारी सादीहि विकत घेतां येईल. बहुजन समाज सुस्थितीत असणें हेंच राष्ट्राच्या अंतिम हिताचें आहे.

मुंबई इलाख्यातील सहकारी चळवळीच्या केंद्रस्थानीं

असलेली

शेतकऱ्यांची प्रांतिक बँक

म्हणजेच

बॉम्बे प्रॉविन्शियल को-ऑपरेटिव्ह
बँक, लिमिटेड.

(सहकारी कायद्यान्वये नोंदलेली)

स्थापना १९११.

मुख्य कचेरी-सर विठ्ठलदास ठाकरसी मेमोरिअल बिल्डिंग-
९, बेक हाउस लेन, कोट मुंबई.

शाखा

१ चारामती (जि. पुणे)	१० अकलूज (जि. सोलापूर)
२ सानारा (" सावारा)	११ विरमगांव (" अहमदाबाद)
३ इस्लामपूर (" ")	२० धुळे (" प. सानदेश)
४ कऱ्हाड (" ")	२१ दोडाईचे (" ")
५ तासगांव (" ")	२२ शिरपूर (" ")
६ किलोस्करवाडी (" ")	२३ शहादे (" ")
७ शिराळे (" ")	२४ नंदुच्चार (" ")
८ कोरगांव (" ")	२५ साक्री (" ")
९ वाई (" ")	२६ शिंदेसेडे (" ")
१० अहमदनगर (" अहमदनगर)	२७ तळोडे (" ")
११ शेवगांव (" ")	२८ मालेगांव (" नाशिक)
१२ कोपरगांव (" ")	२९ सटाणा (" ")
१३ बेळपूर (" ")	३० कळवण (" ")
१४ राहुरी (" ")	३१ लासलगांव (" ")
१५ मिर्जो (" ठाणे)	३२ नंदगांव (" ")
१६ पालघर (" ")	३३ दोहद (" पंचमहाल)
१७ कल्याण (" ")	३४ कालेल (" ")

या बँकेत सुवृत्तीच्या, चालू व सेव्हिंग बँक ठेवी

स्वीकारल्या जातात

आणि

इलाख्यातील बहुतेक सर्व प्रमुख ठिकाणीं हुंडीचा
व्यवहार केला जातो.

या बँकेत घेणारा पैसा, शेतकरी व इतर अल्प उत्प-
न्नाचे लोक, यांच्या प्रत्यक्षपणे उपयोगी पडतो.

पूर्ण माहितीकरितां हेडऑफिस अग्न शाखा-
कचेऱ्यांस लिहा.

व्ही. एल. मेहता,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

गिलिंगन कॅटल ब्रीडिंग फार्मचे अपूर्व यश

चवथे अखिल भारतीय गोप्रदर्शन, न्यू दिल्ली १९४१ विल्ली येथे ता. १७ ते २२ फेब्रुवारी रोजी भरलेल्या चौथ्या अखिल भारतीय गोप्रदर्शनांत नेमाडी जातीच्या उत्कृष्ट जनावरांकरिता इंड्र नरेशानी ठेवलेला ५०० रु. किंमतीचा "होल्कर गव्हर्नमेंट चॅलेंज कप" जळगाव तालुका डेव्हलपमेंट असोसिएशनने चालविलेल्या पिंपळे फार्मावरील "कुंडल" नांवाच्या गाईने मिळविला. हा कप ह्या फार्माने गेल्या लागोपाठ तीनही वर्षी मिळविलेला आहे.

वरील प्रदर्शनांत नेमाडी जातीकरिता ठेवलेली सर्व ४१५ रु. रोस किंमतीची दहाही बाक्षिसे ह्या फार्मातील जनावरांनाच मिळाली आहेत ही विशेष अभिनंदनाची गोष्ट आहे. वरील असोसिएशनने एका वर्षापूर्वी काढलेल्या मॅट्रिक पोल्सी फार्माच्या एका व्हाईट लेगहॉर्न कॉबड्याला "अखिल भारतीय पोल्सी शो"मध्ये एक बाक्षिस व एक सर्टिफिकेट मिळाले आहे. पिंपळे फार्मास व्हाइसरोय लॉर्ड डिल्लिथमो यांनी ता. १८-८-४० रोजी भेट दिली होती. त्या वेळीही त्यांनी सानदेशातील जनावरांच्या सुधारणेचे जें स्थवणीय कार्य ह्या फार्माने चालविलेले आहे तें पाहून व फार्माची जनावरे अवलोकून अत्यंत समाधान व्यक्त केले आहे.

शेतकीप्रधान हिंदुस्थानास उत्तम जनावरांची अत्यंत जरूरी आहे. परंतु उत्तम जनावरांची निपज करून ती शेतकऱ्यांना पुरविणे ही अत्यंत खर्चाची बाब आहे. पिंपळे फार्माचे चालक श्री. टी. टी. साळुंके ह्यांनी हे बिकट काम अत्यंत मेहनतीने, कळकळीने व हुशारीने चालविलेले आहे. त्याबद्दल त्यांचे अभिनंदन केले पाहिजे. १९३२ सालापासून या कार्याकरिता दरसाल सुमारे १० हजार रुपये खर्च होतो. तरी सरकार, डिस्ट्रिक्ट लोकल बोर्ड व डिस्ट्रिक्ट रुल डेव्ह. बोर्ड यांनी सदाळ हातात या कार्यास मदत करून अखिल भारतीय प्रदर्शनांत वासाणलेल्या कार्यास उत्साह व जोम आणून देऊन देशकल्याणाला हातभार लावता.

हिंदुस्थानातील दुग्धती जनावरे

"जगातील दुग्धती जनावरांच्या एकूण संख्येपैकी अर्दामासे जे जनावरे हिंदुस्थानांत आहेत." १९३६-४०मध्ये गोळा केलेल्या आकड्यांवरून जगातील दुग्धती जनावरांची संख्या ६९ कोटी भरते. त्यापैकी १८ कोटी, ८० लक्ष जनावरे हिंदुस्थानांत आहेत. त्यांचेमुळे हिंदी राष्ट्राच्या वार्षिक उत्पन्नात किमान १,००० कोटी रुपयांची भर पडते ती खालीलप्रमाणे:—

- रु. ३०० कोटी—दूध व त्याचे पदार्थांची किंमत
- रु. ४० कोटी—कातडी
- रु. ३०० ते ४०० कोटी—शेतकीत उपयोग केलेल्या जनावरांच्या शक्तीची किंमत
- रु. २७० कोटी—सत

दुग्धती जनावरांच्या संख्येत हिंदुस्थानच्या सालोसाल राशिया व अमेरिका यांचा अनुक्रम लागतो. त्या देशांत हिंदुस्थानच्या जे दुग्धती जनावरे आहेत.

लैंकेशायरच्या उत्कृष्टांत संद.

कापडाची निरंत		
वर्ष	कापड (कोटि वार)	किंमत (कोटि पौंड)
१८४०	७९	१-६३
१८९०	५१२	५-४१
१९१०	६०१	७-८७
१९२०	४७६	३१-५७
१९३०	२४९	६-१३
१९३८	१४५	३-२०

मेट ब्रिटन, हिंदुस्थान व जपान ह्यांतील चात्या (आंकडे हजारांचे आहेत)

मेट ब्रिटन	हिंदुस्थान	जपान
१९१४	५५,९७१	६,३९७
१९२९	५३,९१७	८,७०४
१९३८	३६,८७९	९,७३१

गेल्या आठ वर्षांत मेट ब्रिटनमधील कपास कापडाच्या गिरण्यांची संख्या १,५०० वरून ९४४ वर आली. ५५६ गिरण्या बंद पडल्या. प्रत्येक गांवातील एक तृतीयोद्योग काम बंद आहे.

जामातिक व्यापार

राष्ट्रसंचाच्या व्यापारी मासिकाच्या ताच्या अंकांत साळील उपयुक्त माहिती आढळते. अमेरिकेंत गव्हाची किंमत २२ टक्यांनी वाढली असून मका ४० व लॉकर २५ टक्यांनी वाढली आहे. धातू ०.१८, कापूस २, रबर ९, कोको २ टक्के हे वाढीचे प्रमाण आहे, तर कातडी ५, साखर ७, कच्चे रेशीम ५ व कॉफी १ टक्का या प्रमाणांत किंमती कमी झाल्या आहेत. सर्वांत अधिक किंमती हिंदुस्थानांत वाढल्या. १९३९ च्या असेरीस तागाची किंमत तिपट वाढली तर लासेची किंमत १६० टक्यांनी वाढली. अमेरिकेंत टिन, रबर व कच्चा कापूस यांच्या किंमतीवर नियंत्रण नसल्याने त्या अनुक्रमे १०,४० व ६० टक्यांनी वाढल्या आहेत. डेन्मार्कमधील लोण्याची किंमत पुढे सुरू होताना वेसुमार वाढली. पुढे ती हळूहळू कमी होऊ लागली, परंतु जर्मनीने डेन्मार्कमध्ये प्रवेश करताच पुनः ही किंमत ६० टक्यांनी वाढली. तरीपण अलीकडे या किंमती प्रमाणांत येत आहेत ही समाधानाची गोष्ट आहे. औद्योगिक क्षेत्रांतही अशीच वाढ आढळते. गेल्या ऑगस्टमध्ये रबराची वाढ १२२ हजार मेट्रिक टनपर्यंत गेली. हा १९३४ नंतरचा उच्चांक आहे. सप्टेंबरपासून गोल्ड कोस्ट, कॅनडा, जपान, अजेटाईन व स्विट्झर्लंडमधील निर्यात कमी होत आहे. सप्टेंबर व आक्टोबरमध्ये सेंट्रल बँकेचा व्याजाचा दर बल्गेरियांत ६ वरून ५.५० वर डेन्मार्कमधील ४.५० वरून ४ वर, हंगेरीत ४ वरून ३ वर व रुमेनियात ३.५० वरून ३ वर आला. डेन्मार्क, मेट ब्रिटन, इटली, स्वीडन व स्विट्झर्लंडमधील सरकारी रोख्यांचे प्रमाण कमी होत असून औद्योगिक शैजसंची किंमत वाढत आहे. बल्गेरिया व हंगेरीमधील नोटांचे प्रमाण सप्टेंबरमध्ये अनुक्रमे १० व १३ टक्यांनी वाढले.

उपयुक्त पुस्तके

सुद्धामुळे राष्ट्रसंचाचे वाढत्या पूर्वाहितके क्षपाट्याने निघत नसले व हिंदुस्थानांत येत नसले तरी नुकतीच काही महत्त्वाची पुस्तके प्रसिद्ध झाली आहेत. त्यामध्ये वार्षिक सांत्वत्तिक (दिस्ट्रिक्ट अँड्युअल १९३९-४०) व शास्त्राधिपथक सांत्वत्तिक (आर्गामेंट्स इयर बुक), नल्ड एकाॅनॉमिक सर्वे चॅंगे पुस्तके आहेत.

‘अर्थ’ ग्रन्थमाला

बँका आणि त्यांचे व्यवहार

लेखक:—प्रो. वा. गो. काळे व श्री. श्री. वा. काळे

दुसरी आवृत्ति

या पुस्तकांत बँकांची घटना, व्यवहार व कामकाजाची पद्धति यांचें सोपपत्तिक विवेचन अत्यंत सोप्या भाषेत केलेलें असून बँकांनीं आपला व्यवहार सुरक्षितपणें व फायदेशीर रीतीनें कसा करूया या बाबतींत अनेक महत्त्वाच्या व उपयुक्त सूचना केल्या आहेत. चलन, हुंडणावळ, आधुनिक तऱ्हेच्या बँका, मध्यवर्ती बँका, सहकारी बँका, सावकारी धंदा, ठेवी, डिस्कॉंट व कर्जे इत्यादि महत्त्वाच्या प्रचलित व व्यावहारिक विषयांची सांगोपांग चर्चा त्यांत आली आहे. सध्याच्या परिस्थितीत प्रत्येक महाराष्ट्रीय नागरिकास बरील प्रश्नांची माहिती अत्यावश्यक असल्यानें मुद्दाम त्यांचें बोधप्रद विवेचन या पुस्तकांत केलें आहे. विषयाची मांडणी व विवेचनपद्धति सुलभ असल्यामुळे सदर पुस्तक सर्वसाधारण वाचकांसहि उपयुक्त होणार आहे. किंबहुना, त्यांचेकरितांच तें सहेतुक लिहिलें आहे, असें म्हणण्यास हरकत नाही. सबब, बँकांचे भागीदार, ठेवीदार, डायरेक्टर, गिन्हाइक, व्यवस्थापक आणि नोकर यांनीं विशेषतः हें पुस्तक अवश्य वाचावें.

दुसऱ्या आवृत्ति आवश्यक त्या नवीन माहितीची भर घालणारी अनेक प्रकरणें समाविष्ट केलीं असून रिझर्व्ह बँकेनें सुचविलेल्या कायद्याच्या मसुद्याचे विवेचनहि त्यांत आलेलें आहे.

किंमत १ रु. ८ आ. टपालखर्च वेगळा.

पुस्तकें मागविण्याचा पत्ता:—(१) व्यवस्थापक, अर्थ ग्रन्थमाला, पुणे ४.

(२) को-ऑपरेटिव्ह बुक डेपो, ९ बँक हाउस लेन, फोर्ट, मुंबई.

रिसबूड ब्रदर्स, टेलर्स

वक्तशीरपणा व फिटिंग ह्याची गॅरंटी

Prop. M. V. Risbud, B. A.

सदाशिव पेठ हींदानजीक, पुणे २.

महिलांचे भरतकाम व विणकामाच्या सामानाचें दुकान

एम्ब्रॉयडरी मार्ट

६१६ शनवार पेठ, पुणे २.

निवडक बाजारभाव

बँक रेट (२० नोव्हेंबर, १९३५ पासून) ३%

सरकारी आणि निमसरकारी रोखे

५% करमाफ लोन (१९२५-५५)	११२-००
४% १९२३	१०४-१०
३ १/२% विनमुदत	९५-१४
३ १/२% १९२७-५०	१०२-४
३% (१९३३-६५)	९५-००
२ ३/४% १९२८-५२	९६-१२
४% पोर्ट ट्रस्ट (लाभ मुदत)	१०८-००
४% मुंबई म्युनिसिपल (लाभ मुदत)	१०७-८
४% व्हेस्टर कर्ज (१९५३-६३)	११४-६
५% व्हेस्टर कर्ज (१९५५)	१२५-००

मंडळ्यांचे भाग

(कंसातील पहिला आकडा मागाची दर्शनी किंमत, दुसरा आकडा बांधू शालेले मांडवल व कंसांतरचा आकडा वार्षिक डिप्लिंड दर्शवितो.)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) ११%	१२३-००
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	१०८-८
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ८%	४३-००
इंस्टिट्यूट ऑफ बँक (५००) ११%	१५५२-८
बॉम्बे प्रो. को. बँक (५०) ३ रु.	५३-८
इंस्टिट्यूट ऑफ बँक (१००) ३ १/२%	१०५-८

बीज

बाँबे ट्रेडिंग ऑर्डि. (५०) ११%	१३५-१२
कराची (१००) ९%	२१५-००
पुणे इलेक्ट्रिक (१००) ९%	२२५-००
राटा पॉवर ऑर्डि. (१०००) ५ १/२%	१५८०-००
बॉम्बे व्हॅली ऑर्डि. (१०००) ५ १/२%	१८१०-००

रेल्वेज

दौंड-बारातली (१००) २ १/२%	१०२-४
पाचोरा-जामनेर (१००) ३ १/२%	६३-००
अहमदाबाद प्रांतज (५००) ११ १/२%	८१७-८
नापी व्हॅली (५००) ८%	६६२-८

इतर

बेलपूर ग्राम (५०) १० रु.	२०७-००
इन्व्हेस्टमेंट ट्रस्ट (१००-५०) २ रु.	४२-४
शिवा स्टीम (१५) १ रु.	२०-१३
न्यू इंडिया विमा (७५-१५) १ रु. ८ आ.	४१-८
ओरिएंटल विमा (२००) १२ १/२ रु.	३१३५-०
राटा आयर्न प. प्रे. (१५०) ९%	२१३-१२
राटा आयर्न दु. प्रे. (१००) १८ रु. १० आ.	१२६-१२
राटा आयर्न ऑर्डि. (७५) १५ रु.	३८४-०
राटा आयर्न डिफंड (३०) ७ १/२ रु. ११ आ. ३ वे.	१९४७-८
असोसिएटेड सिमेंट (१००) ५ रु.	१३९-८

सोनो-चांदी

सोनो (मिंट) प्रत्येक तोळ्यास	४४-०-६
चांदी प्रत्येक १०० तोळ्यास	६३-४-०

संजीवन हेअर टॉनिक

दारुणा, कॅस गळणें व टकळ

ह्यावर अनुभविक उपाय

संजीवन मॅन्युफॅक्चरिंग कॅ., अहमदाबाद

“ अर्थ ” ग्रन्थमालेंतील पुस्तकें

व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सहकार, बँकिंग इत्यादि विषयांवरील सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेची लोकप्रिय पुस्तकें.

१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
दुसरी आवृत्ति कि. १ रु. ८ आ.

२ रिझर्व्ह बँक : कि. १ रु.

३ व्यापारी उलाढाली : कि. १ रु.

* * *

१ भारतीय अर्थशास्त्र : कि. ५ रु.

२ अर्थशास्त्र : कि. ३ रु.

अर्थशास्त्र, बँकिंग, सहकार इत्यादि विषयांवरील इतर पुस्तकेंहि पुरविलीं जाताल.

अर्थ ग्रन्थमाला, पुणें ४.

पुण्यांत आल्यावर

सुशिक्षितांनीं सुरू केलेल्या

OUR HOME

या

कमालीच्या स्वच्छ, सात्विक व पुष्टिदायक निवास भोजनालयांत

उत्तरण्यास या.

मध्यवर्ती, हवाशीर मोकळी जागा व सर्व सुखसोयी

याच एका ठिकाणीं

अनुभवास येतील.

अंबर होम,

६१९ ज्ञानवार पेठ, नातूचे हौदासमोर, पुणें.

राहणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ गणपती चौक

व्यवस्थापक

सरकारी डिप्लोमा मिळाल्यानंतर पुढील प्रॅक्टिस व धदेशिक्षण घेऊन
जर्निमन टेलर व्हा.

मुदत सहा ६ महिने, फीसह सर्व खर्च ६० रु., अगदी नवीन विद्यार्थ्यांस
फीसह सर्व ११० रु. मुदत १ वर्ष

फराडकर टेलर्स अँड केडिमी, ६७२ सदाशिव, पुणे.

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver,
Electro-plater & Manufacturer of Sporting
Trophies, Medals, Cups etc.

- - Raviwar Peth, Saraff Bazar, - -

POONA CITY.

अर्थशास्त्र

लेखक:—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. द. गो. कर्वे
पृष्ठसंख्या सुमारे ३००; किंमत ३ रुपये
या संघात अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धांतांचे विवेचन केले
आहे.

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली

**महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या सर्वात काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.**

बंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे